

Тайиров М.М., Мусаев Ө.М.

**ИСФАЙРАМ-САЙЛЫК КЫРГЫЗДАРДЫН ЖАНА
ЭШЕНДЕРДИН ТАРИХЫ**

Тайиров М.М., Мусаев О.М.

**ИСТОРИЯ ИСФАЙРАМ-САЙСКИХ КЫРГЫЗОВ
И ЭШЕНОВ (ИШАНОВ)**

М.М. Tayirov, O.M. Musaev

**HISTORY ISFAYRAM-SAY KYRGYZ AND
ESHENOV (ISHANOV)**

УДК: 485: 4.355/27

Бул макалада Исфайрам-Сайлык (азыркы Кадамжай районуна караштуу Исфайрам-Сай өрөөнү кыргыздардын жайы) эшендердин тарыхы, жеке инсандык бейнелерине баа берүү менен бирге Мухаммед пайгамбардын урпактары деп саналган Ниязкул эшенден башталган олуялардын өзгөчө касиеттүү иштери, алардын кыска мезгилде окуялары сүрөттөлөт. Эшен даражасына жетүү үчүн ислам илиминен кабары бар, рухий жан дүйнөсү абсолюттук деңгээлде таза, жогорку күч менен байланыша алган инсан болушу керек. Эшендерде алдын ала сезе билүүчүлүк, телепатия мыкты өнүккөндүгү, ошону менен сопулардын эшен даражасына жетүү шарттары жана бул даражанын мураска калтырылышы, же шакирттеринин бирөөсүнө өткөрүп берүүсү тууралуу турмуштук мисалдар менен каралат. Ошондой эле макалада эшендер бул дүйнөдөгү көп жыргалчылактардан баш тарткан, өздөрүнүн рухий жан дүйнөсүн пак, таза кармоого аракет кылган диний аалымдар экендиги, алар жараткандын амири менен таң калычтуу кереметтерди да жасай алышат деген ишенимдердин аңыз катары эл оозунда айтылып келгендиги баяндалат.

Негизги сөздөр: ислам, эшен, кыска, шакирт, устаз, реформа, дин, күмбөз, аалам, туюм, майит.

В этой статье излагается оценка истории Исфайрамских эшенов (в настоящее время Исфайрамская долина, где проживают кыргызы в Кадамжайском районе) и отдельных личностям, а также описываются особые святыне дела, начатые Ниязкул эшеном, который считался потомком пророка Мухаммеда. Также в статье говорится, о том, что эшеном мог стать человек, который в совершенстве знал ислам с научной стороны, должен быть абсолютно чистым в духовном плане и мог вести переговоры с людьми более высокого ранга. У эшенов должно быть развито чувство предсказания, очень развита телепатия и вместе с этим описываются условия, при которых суфии могли достичь степени эшенов и о том, что эшенство передавалось по наследству или они оставляли кого-нибудь из своих учеников вместо себя. Все это подтверждается в статье примерами из жизни. В статье еще даётся о том, что эшени, это религиозные учёные, которые отказались от многих земных благ, старались сохранять свою духовную чистоту и поэтому в народе бытовало поверье, что они волею всевышнего способны были сотворить чудеса.

Ключевые слова: ислам, эшен(ишан), события, ученик, наставник, реформа, религия, гробница, вселенная, восприятие, мертвое тело.

This article presents an assessment of the history of the Eshans of Isfayram (now Isfayram valley, where the Kyrgyz

live in the Kadamjay district) and individual personalities as well as special holy deeds initiated by Niyazkul Eshen, who was considered the descendant of the Prophet Muhammad. The article also says that a person could become an ashman who knew Islam from the scientific side, should be absolutely pure in spiritual terms and could negotiate with people of a higher rank. The eshen should develop a sense of prediction, a very developed telepathy, and at the same time describe the conditions under which the Sufis could reach the degree of eshens and that the estate was re-inherited or they left somebody of their pupils in their place. All this is confirmed in the article by examples from life. In the article it is still given that these are eksheni, religious scientists who have refused many earthly goods, tried to maintain their spiritual purity and therefore the people believed that they were able to perform miracles by them.

Key words: Islam, Eshan, development, pupil, master, reform, religion, tomb, universe, perception, dead body.

Кыргызстан эгемендүүлүк алган жылдардан бери элибиздин өткөндөгү колго алына элек проблемаларын, ак тактарын аңдап, изилдеп, кыргыз таануу илиминин мазмуну, тармактары байыды. Аларга кыргыз таануу илиминин объектилик өзөгүн түзгөн ыйык, тарыхый жайлар, туулуп өскөн жерлерибиздеги уламыштар жана эл оозунда айтылып калган касиеттүү өзгөчө күчкө ээ адамдарды айтсак болот [1, 3-6.] Бул процесстин ажырагыс бир бөлүгү - улуттун өзүн өзү таануусу. Аларга жооп табууда өзүбүздүн тарыхый өтмүшүбүзгө, ата-бабаларыбыз калтырып кеткен насааттарына, мурастарына кайрылабыз. Анткени жандуунун баары тамырынан башталат. Ал биздин бүгүнкүбүзгө азык берүүдө жана келечегибиз да андан азыктанаары күмөнсүз [2, 5-6.]. Биз бул макалада Кадамжай районунун Кароол айылынын эли менен тыкыр байланышта болгон эшендер жөнүндө баяндалат.

XIX кылымда Кароол эли менен пайгамбарыбыз Мухаммед Алейх саламдын урпактары б.а. отуз биринчи урпагы Ниязкул эшенден баштап жакын туугандык мамиледе болушкан. Ниязкул эшен болжол менен 1790-1862-жылдары жашап өткөн. Ниязкул эшендин уулу Эрхан эшен 1836-1917-жж., анын уулу Жолборскан эшен 1886-1937-жж., Жолборскандын уулу Аббаскан эшен 1922-1966-жж. жашашкан.

Аббаскан эшендин эки баласы азыр бар. Ферганалык тажик аялынан Авазкан, Өзгөндүк кыргыз аялынан Абдирашит. Авазкан 1952-жылы, Абдирашит 1962-жылы туулган.

Эшендер азыркы Өзбекстандын Фергана шаарынын күн чыгыш тарабындагы Кочкорчу кыштагында жашашкан. Кароол элинин көпчүлүгү азыр да Кочкорчу кыштагындагы тургундары менен тыгыз байланышта. Алар менен жакын карым-катнашта болгондугунун бирден бир себеби мал жайыты менен байланыштуу. Эшендер жайлоого Кароолдун үстүндөгү Көл жайлоосуна чыгышкан. Эл оозунда эшендерге байланышкан көптөгөн кереметтер бүгүнкү күнгө чейин аңыз болуп айтылып келет. Алардын кайсыл бир деңгээлде чындыгы болбосо элдин жадымында көпкө сакталбас эле.

Атам Тайиров Мураттан укканым жана элден жыйналган маалыматтар боюнча Ниязкул эшен улгайып калган мезгилинде, Кароол кыштагынын үстүндөгү Көл жайлоосундагы боз үйүнө элди чакырып, кой союп, дастарконго тамакты кенен коюп, тамактанып бүтүшкөндө, сүкүт салып, теспесин тартып олтуруп сөз баштайт. «Туугандар, менин бул дүйнөдөгү сапарым карыды, мен бүгүн көз жумам. Сөөгүмдү Ош шаарындагы Сулайман тоосунун этегиндеги көрүстөнүндөгү Сафид Ибн Бурхиянын күмбөзүнө алып барып көмгүлө. Күмбөздүн төрүндөгү көрдүн жанындагы жайга койгула, ал жай мага аталган» деп керээзин айтат. Олтурган адамдар эшендин айткан сөзүнө маани деле беришпей, айыл аксакалдары «Таксыр андай дебең, биз менен көп жакшылыктарды бирге көрөсүз» деп, дастарконго дуба беришип туруп кетишет. Анткени эшендин өзүнүн ооруп жатканы жөнүндө кейиген сөзүн да угушкан эмес, саксаламат эле жүргөн болчу. Бирок тагдырдын жазмышыбы, же эшендин чыныгы олуялыгыбы Ниязкул эшен ошол түнү сүйлөп олтуруп эле, жылдыз такта болгондо туугандарынын алдында көз жумат. Эшендин керээзин аткаруу үчүн, сөөгүн жууп, ак кепиндеп, ат арабага жүктөп, таңга жуук дайындалган өкүлчүлүк Ош пиримди көздөй сапар алышат. Азыркы Кароол-Үч-Коргон-Кызыл-Кыя-Ноокат аркылуу Ошко баруучу араба жол болгон. Ошол жол менен сөөктү алып жөнөшөт. Учурдагы Ноокат районуна караштуу Жийде менен Бел-Өрүк айылдарынын ортосундагы Вай-Вай сайга жеткенде жолоочулар эс алышат. Чай кайнам убакыт өткөн соң, жолоочулар сапарларын андан ары улашат. Сайдагы өрдөн арабаны түртүп жатканда, арабада жаткан майит башын көтөрүп, бирөөсүнүн атын айтып, дааратынды жаңыла деп эскерткен экен. Ошол жерге жеткенге чейин арабанын артындагы майиттан (өлгөн адамдын сөөгү) кандайдыр үн чыгып барган. Баягы окуядан кийин сөөктөн чыккан үн токтогон.

Ошко жолоочулар араба менен түнү жетишкен. Айтылган күмбөзгө жакындашканда, күмбөздүн эшигинин алдында чырак кармап турган, кишилерди көрүшөт. Күмбөздүн жанындагылар «Мынча кечигип кеттиңиздер? Сиздерди көп күтүп калдык» – дешиптир. Жолоочулар сөөктү күмбөздүн ичине көтөрүп киришкенде, эшен айткан төрдөгү көрүстөндүн жанына жай казылыптыр. Эртеси Кароолдуктар арабага байлап барган серкесин союшуп, кан чыгарышып, кайтышкан.

Бул окуя менен эшендер ислам дин илиминдеги өзгөчө даражага жеткенде берилүүчү наам экендигин эске салып кетмекчибиз. Эшен даражасына жетүү үчүн ислам илиминен кабары бар, рухий жан дүйнөсү абсолюттук деңгээлде таза, жогорку күч менен байланыша алган инсан болушу керек. Эшендерде алдын ала сезе билүүчүлүк, телепатия мыкты өнүгөт. Эшендер бул дүйнөдөгү көп жыргалчылактардан баш тартуу менен, өздөрүнүн рухий жан дүйнөсүн пак, таза кармоого аракет кылган диний аалымдар. Алар жараткандын амири менен таң калычтуу кереметтерди да жасай алышат деген ишенимдер бар.

Болжол менен 1603-жылы жазылган, автору белгисиз Зийа ал-кулуб деген эмгекте XVI кылымдагы белгилүү Орто Азиялык суфий шейхтердин башчысы Накшбанди Хожо Исхактын өмүр баяны баян этилет [2].

Эмгекти эскерүүгө алган Хафиз Арабдын бир аңгемеси төмөнкүчө эскерилет. “Бир убакта мен Хожо Исхактын жанында жүргөндө улуу даражалууга таазим этүүгө кыргыз падышаларынын бири келди. Ал көптөгөн белектерди алып келип, муну айтты: “О, олуям! Сиз бизге тагдыры тайкыларды колдоп, дубаңызды жараткан кудайдын турагына арнадыңыз. Эгер улуу жараткан кудайдын ырайымы менен бир булак пайда болсо, кандай жакшы болмок. Анткени, суусуз биздин күнүбүз бүтүп калды”деп кайрылат. Анда Исхак эшен ак сакалын, мурутун сылап, жараткандан жардам сурады. Ага кошулуп шакирттери да баш кийимдерин алышып, кудайга тизе бүгүштү. Аңгыча болбой жараткандын ырайымы менен тоо этегинен суу чыкты. Ошол эле падыша дагы Хожо Исхакка дагы бир өтүнүч менен кайрылат.”О, олуям! Биздин аймакта туз жок. Эгер сиз дуба кылсаңыз, балким, бул жерлерден туз чыгаар.” Хожо Исхак алакан жайып, дуба окуду. Дуба окуп жатканда алыстан төөгө жүк комдогон адам көрүндү. Ал адамдардын жанына келип, төөсүн чөктүрүп, кабын ачканда, карап тургандар, каптын ичиндеги тузду көрүштү. Адамдар бул аймакта туз жоктугун билишип, тузду кайдан алышкандыктарын таңданышып сурашат. Жолоочу: “Мен жолдо келе жатып, тоонун этегинде төөнүн айланып турганын көрдүм. Жакын келип карасам, ал тоонун баары туз экен” [2, 258-259-бб.].

Эшен даражасына ээ болуу үчүн атасы баласына мураска калтырат, же эшен өз мүрүттөрүнүн ичинен бирөөсүнө өткөрүп берет.

1898-жылы падышачылык Россиянын колони-затордук эзүүсүнө каршы чыккан Андижан көтөрү-лүшүнүн жетекчиси Мадали эшен (Дукчи эшен), өзү жөнөкөй эле үй-бүлөдөн чыккан. Атасы дүйнөдөн өткөндөн кийин, үй-бүлөнү багуу үчүн ошол аймак-тагы белгилүү Султанхан төрө эшендин үйүнө жал-данма жумушчулукка түшөт. Төрөнүн коргонун пах-са дубал менен уруп берип, өзүнүн асыл сапаттары-нын натыйжасында төрөгө жагып, эшендин жакын мүрүтүнө айланат. Султанхан төрө өлгөндөн соң Мадали ажылык сапарга барып келгенден кийин эле, эл арасында Мадали “эшен” болуптур деген сөз та-райт. Султанхан төрөнүн уулдары анын жанына ке-лишип, сага бул даражаны ким берди деп суракка алышканда, Мадали эшен Султанхан төрөнүн колу коюлуп, мөөр басылган кат-иршадды көрсөтөт. Ан-дан соң гана төрөнүн балдары ага ишенишет [3, 22-б.]. Мындан эшен даражасы устаттан шакиртке бери-лиши да мүмкүн экендигин билсек болот. Эшен Орто Азия жана Казахстандагы орто кылымдагы сопу ус-таттардын ыйык даражасы. Алар өздөрүнүн шакирт-теринин жана карапайым элдердин колдоосу менен бакубат жашашкан. Анткени алар ыйык деп саналы-шат [4, 148-б.].

1917-жылы Февраль революциясынан кийин Россияда Убактылуу өкмөт орноп, Романовдор ди-настиясынын акыркы падышасы Николай II такты-дан кулатылган соң, жер-жерлердеги камакта, сүр-гүндө жүргөндөр акталып, өз мекендерине жөнөтүл-гөн. Ушундай тагдырга Орто Азиядагы 1918-1920-жылдардагы боштондук күрөштүн лидери Мадамин-бек корбашы да кабылган. Ал 3 жыл (1914-1917-жж.) Сибирдеги Нерчинск түрмөсүнө сүргүнгө айдалып, жаңы бийликтин жарлыгы менен туулган жерине кайткан. «Бутунда каратегиндин кепиши, ийининде кыска пижама, башында орус шапкасы менен Мада-минбек, арып-азып Кочкорчу кыштагындагы Жол-борскан эшендин үйүнө жетип келет. Мурдатан эле Жолборскан эшен менен Мадаминбектин ортосунда жакшы мамиле орун алып, эшендин жумуштарына жардам берип, анын сынынан өткөн болчу. Эшен Мадаминбектин адилет, таза, март жигит экендигин, куру дооматтын артынан Сибирге сүргүнгө айдалга-нын билчү. Ошол себептүү аны, коюн-колтугун ачып, тосуп алды. Бир катар үстү-баш кийдирип, ко-луна акча берип, ата-энесинин, үй-бүлөсүнүн алды-на, ак батасын берип жөнөттү» [5, 26-б.]. Бул малы-маттан Жолборскан эшан өз кезегиндеги Фергана өрөөнүндөгү көрүнүктүү, адилет инсан болгондугун баса белгилесек аша чапастырбыз. Себеби алыстан

жол басып келген Мадаминбек да, түз эле эшендин короосуна келиши да буга далил.

Жолборскандын аялы Айым эненин эскерүүсү боюнча Эшендин Кочкорчудагы үйү дарыянын бо-юнда орун алган. Үйүнүн жанындагы жерде тизил-ген чоң-кичине кара таштар барган адамдын көзүнө урунат. Бул кара таштардын андай тартипте туруп калышынын себеби, таштар Жолборскан эшенди сайдан ээрчип чыгыптыр. Жолборскан эшен таштар-дын аны ээрчип келе жатканын сезип, артын карабас-тан эле «кал, жайыңда кал» деп үйүн көздөй басып келет экен. «Токто» деп айтылган учурда бирден таш жерге катып кала бериптир. Ошондон улам Жол-борскан эшенди «таш ээрчиген» деген сөз калган.

Эл оозунда айтылган дагы бир окуяда Жолборс-кан эшендин олуялык сапаты даана көрүнөт. Шаты жайлоосунун Агалата жайытына айдалган кара мал-дарынын жондору күндө эле жараланып, кан агып калганын көрүшкөн эл жырткыч жаныбар кол салга-нын да байкашпаган. Бул окуяга таң калышкан эл Жолборскан эшенге кайрылышат. Анда эшен арча-луу жерди көрсөтүп, казууну айтат. Көрсөтүлгөн жайды Ураим деген адам казат. Бир нече күн казып, эч нерсе таппайт. Издегенден майнап чыкпаганын айтып Ураим келет. Эшен казууну кайрадан улан-тууну буйруйт. Ошол күнү ал жерден кызарып кет-кен адам сөөктөрүн табат. Ал шейит болгон адамдын сөөгү экен. Элдер аны кепиндеп, шарияттын жолу менен Агалатадагы көрүстөнгө койгондон кийин, жогорудагыдай окуялар токтогон. Ураимга болсо эл оозунда «Ураим гөркөө» деген лакап айтылып кал-ган.

Жолборскан эшен Кадамжай районунун Кароол айылындагы Осмонов Тайир менен жакын дос бол-гон. Совет бийлиги орногондон кийин жер-жерлерде, жер-суу реформалары башталган. Жер-суу реформа-сынын 1-этабы 1921-22- жылдары жүргүзүлгөн. Ре-форма алгач Жети-Суу облусунун Верный, Бишкек, Каракол уездерин, Сырдарыя облусунун Олуя-Ата аймагын, Фергана облусунун Жалал-Абат жана Мар-хамат уездерин камтыган. 1923-жылдын жазында реформанын 2-этабы башталган. 1923-1926-жылдары реформа толук социалисттик мүнөздө болуп, дый-кандарды жерди жеке пайдалануудан коллективдүү пайдаланууга өткөрүү максатын көздөгөн. Реформа-нын натыйжасында феодалдык-помещиктик чарба-лар жоюлган, патриархалдык-феодалдык мамилелер кыйраган. 1929-жылдын жайында И.Сталин айыл чарбасын «туташ коллективдештирүүнүн» ураанын жарыялаган. Кыргызстанда айыл чарбасын коллек-тивдештирүү көчмөн жана жарым көчмөн чарбалар-ды отурукташтыруу менен кошо бир мезгилде жүр-гүзүлгөн [6, 115-119-бб.]. Ошондой алгоо-далгоо за-манда бай-манаптарды, молдо-эшендерди массалык

жок кылуу, башка жакка көчүрүү иштери башталган. Жолборскан эшенди да чекистер куугунтукка алышканда качып, Кароолго келип, Шаты жайлоосунун Соку Таштагы үңкүрлөрдө жашынып жүргөн. Кийин 1937-жылы ажылык сапарга кетип жатканда Тайир досунун үйүнө Көл жайлоосуна келет. Эки дос жолугушканын атам Тайиров Мурат көзү өткөнгө чейин эскерип жүргөн. Жолугушканда Жолборскан эшен Тайир досун ажылык сапарга бирге баруусун өтүнгөн. Бирок Тайир ажыга барганга шарты жоктугун айтат. Себеби аялы дүйнөдөн кайткан учур экен. - Эх, досум барайын дейм го, эки гөдакти (наристе) кыйбайм. Аларды кимге ишенип таштайм, деп Тайир Жолборскан эшен досуна өзүнүн мыкты чыкма (улакка минчү) атын мингизип, аттантат. (Тайирдин балдары Турдали менен Мурат). Маалыматтарга караганда Жолборскан эшен Меккеге кетип жатып Афганистанда көз жумган. Ажы сапарына кеткиче, качып келип Көл жайлоосундагы Гарбуба үңкүрүнө өзү менен алып келген китептерин жашырган. Элдин айтуусу боюнча ал китептер үңкүрдөн тамчы түшүп, чирип жок болгон. Жолборскан эшен Фергана өрөөнүндөгү олуялардын пири да болгон. «Молдо Асан, молдо Үсөн аттуу эгиздер Тактектеги (Ноокат районуна караштуу азыркы Кулатов аймагы) оргу уруусунан, олуялык даражасына жеткен кишилер болгон. Жогорудагы Молдо Асан жалаң аяк жана Чекабадык Койчу калпа, Миң-Дөбөдөгү Мухаммад эшен, лакабы «Дукчи эшен» үчөөсүнүн пирлери, устазы бир киши эле. Чоң пирлери, жетишкен муршид Жолборскан төрөм болгон [7, 107-б.]».

Жолборскан эшендин уулу Абаскан да ата жайы Кочкорчуда жашап, Кароол эли менен тыгыз байланышта болгон. Көргөн адамдардын айтымында Абаскандын көзү күйүп (жанып) турчу. Көпчүлүк анын көзүнө тике карай алышчу эмес. Абаскан эшендин өлүмү аянычтуу болгон. Анткени ал үй-бүлөсү менен 1966-жылдын 18-июнундагы Исфайрам дарыясынын башындагы Тегирмеч көлүнүн ачылып кетишинен улам пайда болгон суу ташкынынын курмандыгы болушкан. Маалыматтарга карганда Исфайрам дарыясына суу кирген учурда 80-100 метр куб суу болот. Ошол суу топонунда Исфайрам дарыясындагы суунун көлөмү 1 миллион 770 метр кубка жеткен. Бул суу ташкынында Абаскан эшендин кызы жана анын 22 курбулары менен кошо сууга агып, көз жумушкан. Кызы Ташкент шаарындагы ЖОЖдордун биринде окуучу курбулары менен Ферганага эс алууга келишкен экен. Себеби эшендин үйү дарыяга жакын жайгашкандыктан, түнү келген терек бою суу сайга жакын имараттардын баарын агызып кеткен. Абаскандын чоң баласы Өзбекстанда ата жайы болгон Кочкорчу кыштагында, ал эми кичине баласы Кыргызстанда, Кызыл-Кыя шаарында турушат.

Пум айылында жашап өткөн алгачкы кыргыз эшени – Абдыкайым эшен. Ал аталган аймакта 1855-1932-жж. жашап өткөн. Анткени чөлкөмдөгү көпчүлүк эшендер тажик, өзбек улутунун өкүлдөрү болушкан. Абдыкайым эшен Маргалан шаарындагы медиреседе кызматчы болуп иштейт. Медиресенин мудариси анын касиеттүү кыслаты бар экенин байкап, өзүнө шакирт кылып алган. Себеби Абдыкайым эшендин атасы молдо болгондуктан куранды да мыкты өздөштүргөн. Ал Маргаланда жүргөндө Олуя кождон диний сабак алып, билимин тереңдеткен. Устатынын көзү өткөндөн кийин, анын керээзи боюнча аялына баш кошуп, андан кыздуу болгон. Ал Исфайрам дарыясынын жээгиндеги көптөгөн айылдарга мечиттерди салдырып, Пум айылындагы медиресени негиздеген. Өзү ошол медиреседе мударис, аалым болуп кызмат кылган [1, 66-б.]. Кароол айылы XIX кылымдын ортосунан, XX кылымдын 40-жылдарына чейин кайсы бир деңгээлде Кокон хандыгынын жана орус падышачылык саясатынын натыйжасында региондогу саясий-экономикалык айлампага тартылып, чөлкөмдүн соода борборуна айланган кезде, жергиликтүү калктын өкүлдөрүнөн тышкары Пумдагы медиресеге Наманган, Маргалан, Кокон, Андижан ж.б. шаарлардан да талабалар (окуучулар) келип билим алышкан. Эшендин окуган дубаларынын таасирдүүлүгүнөн Исфайрам-Сай ичиндеги 1910-1911-жылдагы чума эпидемиясы токтогон. Абдыкайым эшендин күмбөзү Пум кыштагында. Кабырды 2009-жылы реставрациялоо учурунда, сөөгү менен кошо көмүлгөн китептер табылган. Бул китептерди окууга мүмкүн эмес, сыз тартып, чирип калган. Адистер тарабынан реставрациялоого муктаж. Китептер учурда күмбөзкабырды караган Абдыганы Мансуровдун колунда. Туташ коллективдештирүүнүн тушунда диний аалымдарды, бай-манаптарды куугунтуктоо учурунда, эшендин туугандары анын китептерин сөөгү менен бирге көмүшкөн. Мындай учурлар көп жерлерде катталган.

Пумдагы медиреседе Абдыкайым эшендин 1920-жылдары 2 мыкты талабасы (окуучусу) болгон. Алар Абдыкадыр жана Ажыбай эле. Абдыкайым эшен окуучуларын Маргаландагы өзүнүн устатына алып барып, билимдерин андан ары тереңдетүүсүнө жардам берүүсүн суранат. Устазы талабаларды сынап көрүп, менден күчтүү даярдап келипсиз деп, Түркөстан шаарындагы медиресеге жолдомо жазып берет. Түркөстан шаарына Ажыбай гана жөнөйт. Ал учурда Түркөстан шаарында диний уламаларды куугунтуктоо башталып калган мезгил эле. Абдыкайым эшен замандын өзгөрүп жатканын көрүп, Ажыбай окуучусуна Түркөстан шаарындагы жаңы үлгүдөгү советтик мектепке кирип окуусун улантууга кеңеш берет. Аталган мектепте Ажыбай молдо 4 жыл окуп, 1928-

жылы айылына кайтып келет. Кийинки өмүрүн жаңы ачылган билим берүү мекемелеринде жаш жеткинчектерге тарбия берүүгө арнаган. Ажыбай молдо Исфайрм-Сай чөлкөмүнүн биринчи мугалими башкача айтканда, Дүйшөнү болуп, көптөгөн жаштардын билим тушоосун кескен. Ал 1942-жылы Ата Мекенин жоодон коргоо үчүн, кан күйгөн согуш майданына аттанган. Ажыбай молдо согуш талаасынан кайтпай калган.

Экинчи окуучусу Абдыкадыр молдо тагдырдын жазмышы менен Самаркандда туруп калып, бактысын ошол шаардан табат. Ал Совет доорундагы Орто Азия жана Казакстандагы белгилүү аалым молдо болгон. Ошондуктан Абдыкадыр эшен жөнүндө кийинки макалабызда кеңири маалымат беребиз.

Учурда ислам динине болгон илимий көз караштар да өзгөрүлүүдө. Ислам тазалыкка, ыйманга, биримдикке чакырган диндердин бири. Ошондуктан бул диндин артыкчылыктарын элге дагы да жетки-

рүү үчүн кыскалатуу адамдарга тиешелүү эл арасында айтылып калган окуяларды жазып калтыруу учурдун талабыдыр.

Адабияттар:

1. Тайилов М.М., Жалилов А., Машрапов А.А. ж.б. Баткен областындагы тарыхый, ыйык жана экзотикалык жерлер: тарыхы, бүгүнкү абалы, келечеги. - Б.: "Айат", 2015. - 144-б.
2. Кыргыздардын жана Кыргызстандын тарыхый булактары. - Бишкек, 2002. - 370-б.
3. Эгамназаров А. Сиз билган Дукчи Эшон. - Ташкент: «Шарк», 1994. - 144-б.
4. Табышалиева А. Вера в Туркестане. - Б., 1993. - 162-б.
5. Ибрахим Карим. Мадаминбек. - Ташкент: «Шарк». 2000.
6. Осмонов Ө. Кыргызстан тарыхы. Маалыматнаама. - Б.: «Бийиктик», 2004.
7. Абдикулов М. Мадимаров М. Молло Шарап Карваний. - Б., 2008.

Рецензент: к.и.н., доцент Абдикеримов А.Ш.